

„A római kortól napjainkig”

Pátkai geotúra játék 2015

Pátka község Önkormányzatának geotúra játéka

SEGÉDANYAG

Történelmi kisokos a geopontokhoz

1. Kőrakás –Római kori gát

A Pátkai-tározó töltését is a rómaiak építették fel, amelyet „Kőrakás”-nak neveznek a népnyelvben és a szakirodalomban egyaránt. A gát azzal a céllal épült Galerius császár korában zajló vízrendezési munkálatok keretében, mint ami napjainkban is a szerepe, hogy felduzzassza a Császár-víz hozamát.

Henszlmann az Archeológiai Értesítő „Római gátak Fehér-megyében” című 1875-ös cikkében, következő jelentést adja a gátról:

„Nevezetes itt a pátkaiak által »kőrakásnak« nevezett római gát is, mely két halom közt elterjedvén a mögötte lévő patak vizét felfogta, hogy ez Pátka felé tavat képezzen; ...Nevezetes e gátnak rendes falazása vízirányos apróbb rétegekben, melyek szabad oldalaikon igen nagy faragott kövekkel voltak befektetve. A munka csodálatos szabatoságát és a falazat keménysége csaknem vetekedik a kőével. E gátnak két csatornája (emissarius): egyik középen, a másik ettől délfelé: ez utóbbi most jelenleg is hosszas vonalon megtartotta régi boltozatát, míg középső emissarius nem volt boltozva... Oldalcsatornának közep egymásra következő kőhajléka is, melyben a zsilipet lebocsátották és felhúzták, a két zsilip közti tért hordott földdel lehetett megerősíteni. Az oldalcsatornát még használják malomhajtásra, azonban ez a víz csekélyisége miatt csak tavasszal és ősszel működhetik...Egyes kövein jegyek találtaknak faragva, hasonlók azokhoz, melyeket a középkorban a kőműves legények az általuk faragott kövekbe véstek...”

Községünk gátja azért is érdemel különös figyelmet, mert Pannóniában, sőt egész Európában ez a legjobb állapotban fennmaradt római kori gát. Ennek ellenére sorsa igen hányatott volt, mint a múltban mint a jelenben is. A gátat a középkor folyamán is használták. Erre utal egy 1440-ből származó okleveles említés is (piscina magna). Az 1885-ben a meginduló vasúti építkezés miatt a gátat egy helyen átvágták, hogy ezen keresztül át haladhasson a sínpálya.

1967-ben dr. Kralovánszky Alán vizsgálatnak vetette alá a gátat, mivel a fal textúrája felvetette a középkori eredeztetést. A helyszíni vizsgálat szerint a gát nyugati széle alacsonyabb szintű fallal, a keleti pedig magasabb fallal van ellátva, amelyen utólagos megvastagítás nyoma látszik. A 125 méter hosszú, keleten 4,5 méter és nyugaton 4 méter széles fal a vízügyi szakemberek vizsgálata szerint 10 millió köbméter víz felfogására volt alkalmas.

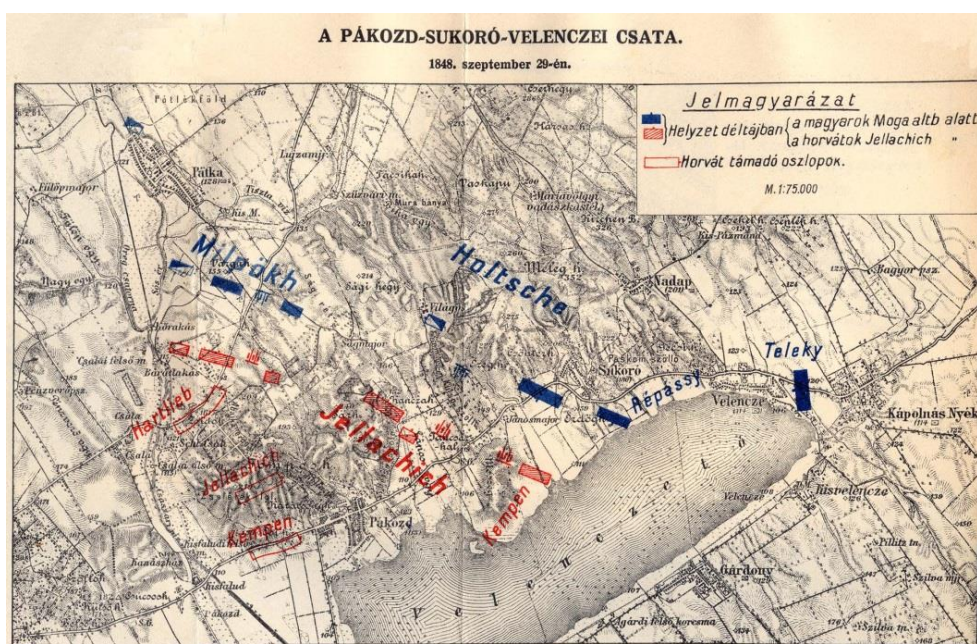
2. Sós-éri gémeskút

A pákozdi csata az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jelentős csatája volt. Az 1848. szeptember 29-én a Velencei-tótól északra vívott csatában Móga altábornagy seregei vereséget mértek a Jellasics horvát bán által vezetett seregére. Azt már kevesebben tudják, hogy a csata a Pákozdi-Sukoró-Pátka háromszögben zajlott, nagyrészt Pátka területén is.

1848. szeptember 29-én délelőtt Jellasics seregének bal szárnya Székesfehérvár irányából próbált előre nyomulni Buda irányába a mostani 811 számú út környékén, de itt Pátkánál ellenállásba ütközött.

Fél tízkor Csala felől bontakoztak ki a császári csapatok az erdőből, s megkezdődött a tánc. Megdördültek az ágyúk! Hat ágyú tüze fogadta az előrenyomuló ellenséget, ami meglepődött a magyarok ellenállásán és három oszlopba fejlődött fel, közben viszonzva az ágyútüzet. A tűzpárbajt a magyar 5. tüzérezred vívta az ellenséggel. A Sósér felé mozgó osztrák lovasságba eresztettek egy-két ágyúgolyót, akik a magyar jobb szárnyat akarták bekeríteni.

11 óra tájban HARTLEIB három oszlopa lassan előrenyomult, a középső már a gémeskúthoz közeledett, szóltak a császári kürtök, peregtek a dobok. Öt zászlóaljjal támadtak a magyarokra - háromszoros túlerővel.

1. ábra A hadmozdulatok a térképen

A császáriak nem számítottak a magyar sereg hősi ellenállására, IVÁNKA őrnagy vezetésével a zászlóaljja, a tolnai nemzetőrök vették fel a harcot az ellenséggel.

A magyarok ágyú és puskatűzzel megállították az ellenség támadását, miközben a Miklós huszárok, mint a vércse csaptak le rájuk a rejtékhelyükről és rohammal visszaűzték az osztrák lovasokat.

A magyar hadak ellentámadásba mentek át, a jobbszárny és a közepe megindult, ellenlökésbe nyomultak, aminek hatására Jellasics csapatai meghátráltak. Az ágyúink már előre vágattak a Gémeskútig s rézsút lötték Hartleib derékhadát.

A győztes magyar csapatok fővezére Móga János altábornagy volt. A csata tulajdonképpen már akkor eldőlt Pátkánál, amikor még Pákozdnál épphogy elkezdődött - Jellasics csapatai tűzszünetet kértek déltájban. Így ért véget ért az az ütközet, amely a környékén zajlott le.

3. Sülé göbölék

A település egyedülállóan különleges természeti képződményei a Ságihegyen található, úgynevezett "Sülé göbölé"-k, amely a híres velencei ingókövek (Likaskő, Kocka) testvérpárjai. Az ingókövek úgy keletkeztek, hogy az egymáson fekvő, két irányban elváló kőtömbök közül a kevésbé ellenálló elmállottak, a málladékat pedig a szel és a csapadékvíz elhordta, így az ellenállóbb tömbök alátámasztás nélkül maradtak. Tökéletes egyensúlyi helyzetük miatt a kövek azonban nem billenek ki. Optikailag azt a hatást keltik mintha inognának.

A pátkai ingókövek onnan kapták fura nevüket a helyi szájhagyomány szerint, hogy valamikor régen a falu kis „korcsmájában" egy pityókás, de szerfőlött okos ifjú, akit Sülének hívtak, azt mesélte ivócimboráinak, hogy neki a Ságihegyen gyönyörű göböléi (így hívták a faluban a fiatal ökröket) vannak. Megirigyelte ezt egy kapzsi ember - aki szintén pityókás volt már a sok borozástól - és mondta az ifjúnak, hogy vigye ki a hegyre az ökrökhöz. Az ki is vitte a hegy tetejére, ahol a kövek álltak és így szólt: „Látod komám, az én ökreim még a holdfénynél is esznek a rét kövér fűéből, ezért ilyen szépek!" A kapzsi ember megörült, hogy most jó vásárt csinál és megvette az ifjútól az ökröket. Az alku után visszamentek a kocsmába és ittak egyet rá. Közben reggel lett és a kapzsi ember visszaindult Ságra, hogy gyönyörködjön ökreiben, de a reggeli nap fényénél vette észre, hogy amit eddig ökröknek vélt azok csak jókora sziklák.

4. Vasútállomás épülete

A Bicske–Székesfehérvár vasútvonalat 1898. november 23-án nyitotta meg a Bicske–Székesfehérvár–Sárbogárdi HÉV vasúttársaság. A személyszállítás 1979-ben szűnt meg rajta.

A pátkai vasútállomás egykoron háromvágányos állomás volt III. osztályú HÉV típusépülettel. Ma az épület díszai nélkül, ajtók és ablakok nélkül áll. A második vágány az átmenő vágány, harmadikat elbontották, az első nem használható, mert a váltói nem állíthatók.

5. Bellovics malom

A község malmait elsőként 1786. október 27-én írták össze. Ebben az összeírásban nemcsak a tulajdonosok neveit olvashatjuk, hanem a malmok nagyságát is. Bellovics Márton és Mátyás tulajdonában volt a malom, amely 7 öl hosszú és 8 öl széles kőépületet foglalt magába.

6. Ambrus Sándor esperes plébános sírhelye

Katolikus pap és egyházi író volt. 1807-ben született községükben. Életrajzi adatai igen hiányosak. 1833-ban szentelték pappá Székesfehérváron. 1842-ben Csákberény plébánosa, onnan helyezték át szülőfalujába 1847-ben.

Amikor 1848. szeptember 29-én falunk mellett, a Sósérnél és a Vargahegyen megverték a magyar seregek Jellasics horvát bán csapatait, a lakosság szembeszállt a faluba menekülő horvátokkal, 60 horvát szerezsán katonát megöltek, és sok szekér árut, fegyvert fogtak el, köztük a horvát parancsnok, Kempen tábornok holmiját is. Megtorlásul Kempen tábornok a faluba lovagolt, fogságba ejtette a plébánost és 28 másik pátkait. A foglyokat a horvát tiszték és a horvát csőcselék goromba kifejezésekkel illette és fegyvereikkel, késeikkel hadonásztak a Pátkai foglyok előtt, "bőszült ordítás közben sürgetvén megöletésüket". A plébános magyarhoz illő bátorsággal figyelmeztette a törzstiszteket, miképp *„a horvát táborban a becsületszóról, s lovagiasságról csak fogalom sem létezik”*.

A következőket mondták az ott lévő foglyok Ambrus plébánosról: *„A rettenthetetlen bátorság, mely lelkes plébánosunkat a legkritikusabb pillanatban sem hagyta el, erkölcsi hatást gyakorolt a durva tiszték kedélyére és ezáltal a Pátka felégetésére, teljes kirablására adott parancsot a horvát főhadi biztos a plébános beszéde után visszavonta és gyorspostát küldött a csapatok után, melyben megtiltotta a gyűjtogatást a faluban.”* A falu így megmenekült a teljes pusztulástól. (Idézetek az 1848. október 1-én megjelent NYÍLT SZÓ című újságból.)

Ambrus Sándort 1850-ben esperessé nevezték ki. 1860-ban beválasztották a vármegyei bizottság tagjának. 1868. február 23-i haláláig a faluban élénken tevékenykedett. 1868-ban kelt az a szent miséről szóló alapítványlevél, amely szerint Ambrus Sándor községükben halt meg 1868. február 23-án. Az esperes plébános 1866-os végrendeletében a következőket írta le: *„Lelkem üdvéért évenként elmondandó szent misére hagyok ötven forintot.”*

7. Orosz katonai temető

A II. világháborúban a községi harcok során 282 szovjet katona vesztette életét, akik a katolikus temető sírkertjében vannak eltemetve. A sírkert közepén emlékoszlop található, melynek magyar nyelvű szövege a következő:

„A 3. UKRAJNAI FRONT FASIZMUS ELLENI HARCBAŒ A HAZA SZABADSÁGÁÉRT ÉS A NÉPEK FELSZABADÍTÁSÁÉRT HŐSI HALÁLT HALT KATONÁINAŒ, TISZTHELYETTESEINEŒ ÉS TISZTJEINEŒ.”

Jobb oldali szöveg:

„DICSŐSÉG AZ OROSZ VITÉZEKNEK SIPKA ÉS PLEVNA UTÓDAINAK.”

Bal oldali szöveg:

„ÖRÖK DICSŐSÉG A HŐSÖKNEK, AKIK ÉLETÜKET FELÁLDOZTÁK HAZÁNK SZABADSÁGÁÉRT ÉS FÜGGETLENSÉGÉÉRT.”

Számos katona esett el a falu határában, akiket ott a helyszínen temettek el. Pontos számadatokról sajnos nincsenek feljegyzések.

2012-ben a Honvédelmi Minisztérium hadisír gondozás programja keretében a teljes sírkert felújításra került.

8. Pátka Pagony játszótér

2015. május 29-én került átadásra a Pátka Pagony játszótér. Az Európai uniós program segítségével Leader támogatásból épült játszótér az Uniós szabványoknak megfelelően nyújt testmozgással egybekötött szórakozást kicsiknek és nagyobbaknak. A kerítéssel körbezárt területen kosárlabda palánk, fészekhinta, csúszdák, mérleghinta, rugós kutya és három különféle hinta várják a gyerekeket. A játszótér mellett kerékpáros pihenő, pavilon sakkasztalával, kerékpártároló és WC is található.

9. Báró Ivánka Géza Hely- és Agrártörténeti Gyűjteményes Ház

Szintén európai uniós program segítségével Leader támogatásból épült Pátka község központjában a Belmajor egyik megmaradt, dűledező épületéből a helyi gyűjteményes ház.

A kúria körül lévő épületek az 1810-es években készültek, köztük vélhetően a gyűjteményes házként felújított épület is, mely a II. katonai felmérés térképén már felfedezhető. A Fejér Megyei Levéltárban Pátka településről szóló iratok kutatása közben előkerült a ház korábbi lakójának a Pátkai Földosztó Bizottsághoz írott kérelme melyben kérte, hogy részére adják a korábban az Ivánka birtokhoz tartozó épületet, ahol, mint gépész szolgált.

10. Nepomuki Szent János szobra

A népies ábrázolású, egykor festett kőből készült álló szobor keletkezési ideje 1810 körülre tehető. Pillér formájú talapzaton áll. Az életnagyságnál kisebb szoboralak Nepomuki Szent Jánost ábrázolja ornátusban. A szent kezében egy keresztet tart.

11. Ivánka Kávézó és Falatozó

Az Ivánka kúria épületében található közösségi házban nyílt meg 2015 tavaszán az Ivánka Kávézó és Falatozó, betöltvén ezzel a hiányt, ami községünk szolgáltató palettájáról már régóta hiányzott. A kávé és csapolt sör mellett finom pizzákkal (14 féle), egyéb étkekkel és fagyalattal várják a betérő vendégeket. Az otthon étkezni szerető lakosoknak házhoz is szállítják a frissen sült pizzákat!

12. 1848-as emlékhely

Az ötlet - hogy állít településünkön egy az 1848. március 15-ei eseményekre emlékeztető emlékművet - Varga Géza önkormányzati képviselő fejből pattant ki, majd 2015 februárjában meg is történt az egyeztetés Nagy Dániel polgármesterrel az elképzelésről és a helyszínről.

Gézának február végén sikerült megtalálnia a megfelelőnek gránitsziklát egy vízmosásban - a szikla az 1848-as Pátkai csata mezején volt - majd erőgéppel kiemelésre került és hazaszállításra.

Saját kézzel tisztította meg és csiszolta. Készített egy feliratos szürke gránit táblát, amit a sziklára erősített. A községi emlékparkba elkészítették a kis emlékmű talapzatát, majd a helyére emelték.

A szikla most ott áll büszkén és hirdeti az 1948-as márciusi ifjak szellemiségét rohanó világunkba

Felirata: *1848 MÁRCIUS 15. EMLÉKÉRE*

Községünk 2015. évi március 15-ei megemlékezése már az emlékhely koszorúzásával kezdődött.

14. Fülöpi silógödörök

Sárosi Sándor birtoka volt a major, ahol 4 db silógödört építettek a 1930-as években. Mivel a major területén szarvasmarha tenyésztés folyt, a silógödörök az állatoknak szánt siló tárolására készült.

A majorban 13 család lakott - kb. 65-70 fő - ők látták el a major kiszolgálását, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, sőt Fülöpön még tejszarnok is üzemelt.

A major az 1960-as évek végéig maradt fent részben, csak a Tsz. birkái voltak elhelyezve az istállóban. Egy- két lakásban laktak még abban az időben.

Később, miután állattenyésztés megszűnt a majorban, az épületek lebontásra kerültek. Most már csak a 4 silógödör emlékeztet a major területére, egy bekerített kút és a földeken az épületek kő és téglá maradványai.

15. Fülöp-majori kúria

A majorságot 1852-ben építette ki gróf Lamberg Ferenc Fülöp fia, Lamberg Fülöp, aki császári és királyi kamarás, huszárcapitány és nemesi testőr volt. A kúria építési idejére nem található írásos forrás. Később Sárosi Sándor birtokába került.

A kastély egyemeletes volt, a bejárati lépcsők két oldalán faragott oroszlánok helyezkedtek el, a bejárataként nagy hármasszobor szolgált. Az épületnek tornyai is voltak. A fűtést nagy cserépkályhákkal és vaskályhákkal oldották meg. A kastély egyik szárnyában lakott a kiszolgáló személyzet, akik a konyhában főztek a lakóknak, kertészeknek, kocsisnak, gépészeknek. A kastély mellett állt egy üvegház, ahol virág és zöldségfélék termesztésével foglalkoztak. A főkertész Dörnyei István volt. A kastély környezetében egy nagyobb cselédház és egy kocsiház is épült. Saját kúttal rendelkezett, a víz kivétele ló által hajtott szivattyúval történt.

1945-ben bombatalálat érte a kastélyt és a cselédházat is. 1945 után felosztották az épületeket, majd lebontották mindent. Ma már csak a romok láthatók.